

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
дисципліни
“ІСЛАМОЗНАВСТВО”
(для бакалаврів)

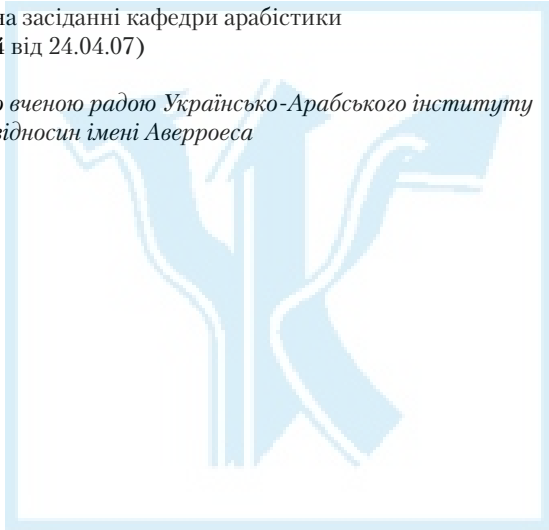
МАУП

Київ 2008

Підготовлено доцентом кафедри арабістики *Н. Н. Юсеф*

Затверджено на засіданні кафедри арабістики
(протокол № 4 від 24.04.07)

*Рекомендовано вченою радою Українсько-Арабського інституту
міжнародних відносин імені Аверроеса*

МАУП

Юсеф Н. Н. Навчальна програма дисципліни “Ісламознавство” (для бакалаврів). — К.: МАУП, 2008. — 26 с.

Навчальна програма містить пояснювальну записку, тематичний план дисципліни, зміст дисципліни “Ісламознавство”, теми контрольних робіт, питання для самоконтролю, а також список літератури.

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП),
2008

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма дисципліни “Ісламознавство” призначена для студентів гуманітарних факультетів і відділень вузів.

Іслам — одна із трьох світових релігій, що посідає друге місце за числом послідовників. Протягом 14 століть свого існування іслам відіграв важливу роль у формуванні соціокультурного обличчя народів, що проживають на території від Атлантичного океану до Китаю, і послуговує мусульманам універсальним регулятором різностороннього громадського життя, включаючи політику, господарську діяльність, право тощо.

В останнє десятиліття в деяких мусульманських державах помітно активізувалася політична роль ісламу. Правлячі еліти ряду країн Сходу широко використовують моделі “ісламського шляху” як альтернативу до капіталістичного, чи соціалістичного розвитку. Певною мірою іслам — фактор міжнародної політики в афро-азіатському регіоні. Активізувалася діяльність міжнародних мусульманських організацій, насамперед Організації ісламської конференції, що діє на урядовому рівні й об’єднує держави Азії й Африки. Одночасно із цим значно посилюється використання ісламської аргументації реакційними силами і на Сході, і на Заході.

У цих умовах комплексне вивчення ісламу, сучасних мусульманських концепцій, їхніх ідейних джерел, історії формування й еволюції мусульманського віровчення стає особливо актуальним з наукового і практичного погляду.

Завдання пропонованого курсу — дати студентам наукове обґрунтування ісламу як ідеологічної системи, що історично формувалася й нині функціонує в боротьбі ідей і думок, систематизувати знання про зміст і форми мусульманського віровчення, про роль ісламу в суспільно-політичному, культурному й особистому житті народів Сходу, з’ясувати значення ісламу для формування політичної ідеології і для державної практики сучасних країн Азії й Африки.

Курс спрямований на розширення і поглиблення світоглядної підготовки студентів.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
дисципліни
“ІСЛАМОЗНАВСТВО”

№ пор.	Назва змістового модуля і теми
Змістовий модуль I. Іслам і його основні напрями	
1	Іслам (загальні положення)
2	Джерела й історико-культурні передумови виникнення ісламу
3	Виникнення ісламу
4	Епоха великих арабських завоювань. Іслам єдиний, іслам регіональний
5	Походження й розвиток раннього ісламу у світовій історіографії
6	Коран і кораністика
7	Суна і її роль у розвитку ісламського духовного комплексу (хадиси й хадисознавство)
8	Основні положення мусульманської догматики
9	Культово-обрядові приписи ісламу
10	Основні напрями в ісламі: фундаментальний; розкол ісламу (VII–VIII ст.)
11	Сунізм. Сунітське передання про державу і владу в ісламі
Змістовий модуль II. Основні течії ісламу	
12	Рух харіджитів (хаварідж) і його духовно-політичні особливості
13	Еволюція шіїтського напрямку в ісламі: догматика і ритуал
14	“Помірні” шіїти (зайдити й імамита)
15	“Крайні” шіїти, їхня роль у середньовічній ісламській історії
Разом годин: 54	

ЗМІСТ
дисципліни
“ІСЛАМОЗНАВСТВО”

Змістовий модуль I. Іслам і його основні напрями

Тема 1. Іслам (Загальні положення)

Предмет і завдання лекційного курсу. Іслам — третя і наймолодша світова релігія. Карта сучасного “мусульманського світу”: регіони поширення ісламу, чисельність й етнічна належність його прихильників. Критерії приналежності до духовного світу ісламу. Фактор наступності в становленні й розвитку ісламського соціокультурного комплексу. Багатоликі регіональні прояви мусульманської релігії і загальноісламські принципи, духовні орієнтири й цінності, що поєднують мусульман й відрізняють іслам як ідеологічну систему від інших релігій. Інтеграційний потенціал ісламу і його культурно-цивілізаційна функція. Дієвість “ісламського фактора” у світовій політиці. Іслам у пострадянському просторі.

Література [1; 2]

Тема 2. Джерела й історико-культурні передумови виникнення ісламу

Соціально-економічне і політичне становище Аравії напередодні зародження ісламу. Ідейно-політичні фактори виникнення ісламського віровчення. Етнополітичні процеси на Аравійському півострові. Іслам як закономірний етап еволюції релігійної свідомості населення Аравії. Поліформна релігійна ситуація в епоху джахілії (язичництва). Древня політеїстична традиція в Аравії — останньому бастионі семітського язичництва. Ідолопоклонство, тотемізм, фетишизм, астральні культги. Поступове прилучення загальноаравійського пантеону божеств. Служителі храмів та ідолів, їхній соціальний статус. Роль вішунів-кахінів у релігійному житті Аравії. Посилення позицій Мекки і її святилища Кааби як основного ідеологічного центру Західної Аравії. Плем'я курайш, його привілейоване становище. Ранні тенденції переходу до єдинобожжя: “еменський монотеїзм” у Південній Аравії. Пошуки об'єднаної ідеології. Споконвічний аравійський духовний плін — ханіфізм; монотеїстичні ідеали ханіфів — одне із джерел мусульманського віровчення. Аравія на зіткненні релігійних

віровчень: християнство й іудаїзм на Аравійському півострові, основні шляхи їхнього проникнення й основні центри; зороастризм. Найдавніші міфологеми, адаптовані ісламом.

Високорозвинена усна традиція: форми сакральної, поетичної (койне), побутової мов міжплемінного спілкування. Роль ораторського мистецтва й мистецтва віршування в культурі Аравії.

Література [2; 3]

Тема 3. Виникнення ісламу

Основні віхи біографії Мухаммеда (бл. 570 р.): легенди й історичні реконструкції. Джерела теми й ступінь їхньої вірогідності.

Початок релігійної проповіді в Мецці (610 – 622 рр.).

Дитинство й отрочтво Мухаммеда. Спосіб життя й соціокультурне тло. Рід і родина. Абу Таліб. Торговельні справи; одруження з Хадідже. Духовні пошуки майбутнього пророка. Знайомство із монотеїстичним вченням. Підготовка до пророчої місії. Перше одкровення. Спонукальні мотиви, що обумовили одкровення Мухаммеда. Доісламські язичницькі вірування, що спричинили пророчі одкровення. Засвоєння соціально-політичного досвіду суспільно значимих аравійських персоналій – ханіфів, провидців і віщунів-кахінів, племінних ораторів-хатибів, племінних вождів-саїдів, третейських суддів-хакімів, поетів-шагірів. Перехід до публічної проповіді нового віровчення. Формування громади мусульман у Мецці. Зміст первісних проповідей Мухаммеда: оригінальні арабські риси, елементи, що трансформувалися в аравійському язичництві, в християнській і іудейській догматиці. Мухаммед і його вчення у сприйнятті сучасників. Успіхи ісламського віровчення серед жителів Мекки, невдоволення мекканської верхівки і його причини. Гоніння мусульман. Союз з жителями Ясриба. Значення інтегративного імпульсу, власного ісламу.

Мединська громада Мухаммеда й перемога ісламу в Аравії (622–632 рр.).

Переселення Мухаммеда і його сподвижників (сахаба) у Ясриб (Медину) – хіджра і її причини. Взаємини між мухаджирами й ансарами. Формування громади і початок прилучення мусульманської обрядовості й догматики. Протистояння Мекки й Медини; її наслідки. Перша збройна експедиція мусульман проти жителів Мекки (623 р.). Початок боротьби між Меккою й Мединою. Битва під Бад-

ре (624 р.); її наслідки. Розгром мусульман біля гори Ухуд (625 р.). Зародження ісламської державності: мединська громада — умма як прообраз мусульманського суспільства й держави. Облога Медини, поразка мекканської армії (626 р.). Спроба паломництва Мухаммеда в Мекку. Худайбійське перемир'я (628 р.) і його пропагандистське значення. Порушення перемир'я мекканцями. Похід мусульман на Мекку; взяття міста (630 р.). Поширення ісламу в Аравії. Опір лже-пророків. Смерть Мухаммеда (632 р.); проблеми спадкоємства влади в мусульманській громаді. Історична роль Мухаммеда. Особистість Пророка в інтерпретації мусульманської традиції, релігієзнавців та істориків різних поколінь.

Література [1; 7; 8; 15]

Тема 4. Епоха великих арабських завоювань. Іслам єдиний, іслам регіональний

Ідея “всесвітньої місії” ісламу як породження пізньоісламської історіографії. Спонукальні мотиви й об'єктивні причини ісламської експансії за межі Аравійського півострова. Організаторська роль ісламу як однієї з рушійних сил завоювань. Іслам як прапор завойовницьких походів при халіфі Омарі (634 — 644 рр.). Фактори зміцнення позицій ісламу на завойованих територіях: віротерпимість, податкові, інші пільги для новонавернених до ісламу. Сприйняття ісламу в різних культурно-цивілізаційних умовах. Адаптація ісламських норм до норм, запозичених в інших культурно-релігійних системах й історико-культурних регіонах. Дві моделі ісламізації — “завоювання” й “мирна”. “Формальна” й “внутрішня” ісламізація. Всесвітньо-історичне значення завойовницького руху арабів-мусульман VII–VIII ст. Наступне поширення ісламу: світ ісламу в середньовіччі й на порозі нового часу.

“Гомогенність” й “гетерогенність” ісламу. Проблема поєднання “ідеального” ісламу з реальними формами його побутування в різних регіонах. Теорія “трьох стадій” історичної еволюції ісламу як ідеологічної системи. Перша — “коранічна” (закріплення в Корані несистематизованого комплексу релігійно-політичних, правових й етичних норм — ціннісних орієнтирів для послідовників ісламу). Друга — стадія “лімітованого плюралізму” (стадія інтенсивної ідейної боротьби й розбіжностей, що породила основні напрями ісламу, тлумачення й школи богословсько-правового характеру; саморегу-

ляція різноманітних форм релігійної ідеології загальноісламськими нормами). Третя — “регіональна”, пов’язана з усвідомленням ісламу народами “периферійних” регіонів мусульманського світу з домішками регіональних форм його побутування. Широкий спектр специфічно ісламських внутрірегіональних проблем.

Література [3; 6; 12]

Тема 5. Походження й розвиток раннього ісламу у світовій історіографії

Історія тлумачення історичної й соціокультурної сутності ісламської релігії. Оцінка ісламу на Заході в епоху середньовіччя. Виникнення наукового ісламознавства в XI ст. Проблема релігійних взаємо-впливів в ісламознавчій літературі. Євроцентризм як основа пошуків у неісламському корінні третьої світової релігії: іслам як “зразок всеосяжного синкретизму”; “арабська адаптація біблійного монотеїзму” (“християнська версія” походження ісламу й версія “іудейської домінанти” у мусульманській релігії). Становлення вітчизняної історіографії з таких проблем: “торгово-капіталістичної”, “землеробської”, “бедуїнської” теорії походження ісламу; іслам як ідеологія ранньофеодального суспільства й іслам як продукт рабовласництва в Аравії. Інтенсифікація фундаментальних ісламознавчих досліджень у світовій науці на сучасному етапі. Підхід до ісламу як до продукту культурного розвитку арабського суспільства, що всотало в себе різноманітні традиції близькосхідного цивілізаційного масиву. Теорія “культурного синтезу”.

Література [1; 12; 13]

Тема 6. Коран і кораністика

Традиційна мусульманська концепція коранічних одкровень. Історія створення й “канонізації” тексту Корану. Перші спроби створення Корану. Кодекс першого зводу. Османова редакція. Ідейно-політична боротьба, пов’язана з редакцією Корану. Наступна уніфікація коранічного тексту: усунення різночитань і різнописань. Рецитація Корану (‘іль аль-кіра’а): варіанти читань.

Текст Корану: структура, склад, загальна характеристика змісту. Легенди, притчі, епічні сказання, елементи полеміки. Основи віровчення, догматики й культово-обрядової практики. Коран як “арабський судєбник”. Коранічні сюжети й образи, що входять до біблійно-

го кола. Коран як історико-літературна пам'ятка традиційних форм релігійного життя Близького Сходу. Соціальна етика Корану. Неповнота розкриття певних тем у Корані.

Принцип розташування сур — “мекканські” й “мединські”. Своєрідність назв сур. Хронологія тексту, її умовний характер (традиційна схема й датування, закріплене мусульманськими екзегетами; версії й детальні хронології сучасних дослідників).

Коран як історичне джерело. Відображення в Корані ідейно-політичних, економічних, соціальних і етичних реалій епохи. Аравійські коранічні перекази й сюжети, їхня реальна історична основа. Коран як літературна пам'ятка, його унікальний характер. Коран і аравійська доісламська словесність. Мова Корану: стилістика, римована ораторська проза — саджу, “діалогічний” характер фрагментів тексту (запис живої мови Пророка). Розвиток наукової полеміки щодо характеру мови Корану. Мова Корану — мекканський варіант міжплемінного поетичного койне аравійців.

Коранічна екзегетика — тафеїр і найбільш відомі здобутки цього жанру. Тафеїри ат-табари (838–923), ат-туси (приблизно в 1067 р.), аз-замахшари (1074–1143), аль-байдави (приблизно між 1282–1316 рр.), ар-рази (приблизно в 1209 р.), Джаляль пекло-дина аль-махалли (приблизно в 1459 р.) і Джаляль пекло-дина ас-суїти (приблизно в 1505 р.) (“Тафеїр аль-джалялайн”). Мусульманська реформаторська екзегетика на межі XI — XX ст. “Тафеїр аль-манар” Мухаммеда Абдо й Рашида Риди. Структура тафеїрів. Європейська традиція наукових досліджень таферів. Тафеїр як історико-філологічний і законодавчий коментар і та'віль як символіко-алегоричне тлумачення коранічного тексту: різні підходи тлумачення. “Наука про що скасовує й скасованому” айятах (іль ан-насих ва-ль-мансух); жанр асбаб ан-нузуль (причини дарування), праці, присвячені перевазі (фадль) і достоїнствам (фадаїль) Корану.

Історія друкованих видань Корану. Від ранньолатинських перекладів до сучасних науково-критичних перекладів європейськими мовами (Р. Белл, Р. Блашер, Р. Парет, А. Арберрі). Історія перекладів Корану в Росії. Робота над коранічним текстом у сучасному мусульманському світі. Основні напрями наукових досліджень Корану. Використання новітніх комп'ютерних методик. Довідкова література про Коран: конкорданси, енциклопедії, словники, покажчики, бібліографічні довідники.

Література [14; 17; 18; 21; 55]

Тема 7. Суна і її роль у розвитку ісламського духовного комплексу (хадиси й хадисознавство)

Суна — друге після Корану джерело ісламського віровчення. Проблема залежності Корану й Суни. Формування поняття “суна Пророка”. Хадис як специфічна форма трансляції знань й основа Суни. Дискусії щодо часу виникнення мусульманського переказу і його письмової фіксації. Жанри, що передували хадисам. Структура хадису (існад, матн; їх зміст). Методи й способи збору й передачі хадисів. Історія створення основного корпусу хадисів в VIII — X ст. Прилучення й відокремлення регіональних хадисних центрів (мединський, іракський і сирийський), продуктивний обмін між ними. Масове ходіння хадисів, фабрикація підроблених переказів — “хадисотворчість”. Стислі тематичні збірники, “критичний” відбір хадисного матеріалу і введення його в об’ємні. Боротьба традиціоналістської школи хадисознавців (асхаб аль-хадис) з богословами-раціоналістами (асхаб ар-ра’й). Зародження й становлення жанрів тлумачення, верифікації й критики хадисів (аш-шарх; аль-джарх ва-т-та’диль; ма’рифат ар-риджалъ). Визначення міри вірогідності хадисів у мусульманській традиції. Класифікації хадисів (за мірою вірогідності існаду; за джерелами). Типи хадисних збірників за способом організації матеріалу (муснад — за іменами найбільш ранніх передавачів; мусаннаф — за змістом, за предметом висловлення). Шість загально визнаних у сунітському середовищі збірників хадисів: “Аль-Джами’ ас-сахих” Мухаммеда Аль-Бухари (810–870), “Аль-Джами’ ас-сахих” Муслима (приблизно 875 р.), “Китаб ас-сунан” Ібн Маджі (приблизно 886 р.); “Китаб ас-сунан” Абу Дауда ас-сиджистани (приблизно 888 р.); “Аль-Джами’ аль-кабир” Мухаммеда ат-Тирмізі (приблизно в 892 р.); “Китаб ас-сунан” ан-нісаї (приблизно 915 р.). Роль хадисів у формуванні догматико-правової системи ісламу. Ставлення до Суни в шіїтському середовищі: ахбари.

Рефлексивний характер хадисної літератури; дійсність і наукова критика хадисів як культурно-історичне джерело, що відображає еволюцію ісламу. Переклади збірників хадисів, сучасні методи вивчення й датування.

Література [19; 21; 22; 22; 28]

Тема 8. Основні положення мусульманської догматики

Неподільність догматики й культу в ісламі. Історично сформована перевага ритуально-обрядових і морально-етичних приписів над дог-

матикою. Поняття дин (релігія) як сукупність трьох складових: іслам (віддання себе Богові), іман (віра) і іхсан (моральна чеснота). Мусульманська богословська література жанру ‘акида (виклад й обґрунтування головних догматичних подань, правових, ритуальних й етичних норм ісламу). Основні догмати ісламу (усуль пекл-дин): навчання про єдинобожжя (таухід), віра в божественну справедливість і правосуддя (‘адль), визнання пророчої місії Мухаммеда і попередніх пророків (нубувва), віра у воскресіння, Судний день і потойбічний світ (ма’ад, або кийяма), вчення про імамат-халіфат (імама-хіяляфа). Останній догмат як предмет бурхливої полеміки й розбіжностей між сунітами й шиїтами. Проблема інтерпретації загальних принципів ісламської віри. Перший з “п’яти стовпів віри” — шахада (ісламський “символ віри”) і пов’язані з ним два перших догмати ісламу (сповідання віри в єдиного Бога й визнання пророчої місії Мухаммеда).

Вчення про “священну війну” (джихад) як один із найголовніших обов’язків мусульман. Мусульманська інтерпретація джихада і його позаісламське трактування. Коранічні приписи стосовно джихада — основа різноманітних тлумачень концепції війни і миру в ісламі. Поняття дарунок аль-іслам — “земля ісламу”, дарунок аль-харб — “земля війни” і дарунок ас-сульх — “земля договору”. Поглиблення концепції джихада (поняття “джихада серця”, “джихада мови”, “джихада руки” й “джихада меча”).

Основні проблеми мусульманської догматики: воля волі й приречення, гріх і гріховність віруючих (подання про “малий” — ас-агіра — і “тяжкий” — аль-кабіра — гріх), міра потойбічного воздаяння, Аллахові співтовариші (ширк), проблема традиції й нововведень (бид’а) тощо. Навчання про божественну милість і справедливість. Есхатологічні подання в ісламі (потойбічний світ — ахир: рай і пекло). Навчання про ангелів і демонологія. Месіанські ідеї в ісламі: навчання про махді — мусульманського месію, провісника близького кінця світу. Махді в сунітському ісламі як “міфологічна прикраса ідеалу майбутнього” (І. Гольцір).

Іслам і доля-фатум: міф про фаталізм ісламу як про його найхарактернішу ознаку. Архаїчні концепції долі й шляхи подолання фатуму в ісламі.

Література [20; 33]

Тема 9. Культово-обрядові приписи ісламу

Навчання про “п’ять стовпів віри” (аль-аркан аль-хамса, або аркан аль-іслам): сповідання віри (шахада), канонічна молитва (саят), піст (саум), обов’язкова милостиня (закят), паломництво в Мекку (хаджж). Порядок підготовки до молитви і її здійснення. Поняття ритуальної нечистоти (джанаба) і очищення (тахара). Заклик на молитву (азан). Особиста й колективна молитва. П’ятнична молитва. Хутба — п’ятнична проповідь й її роль в ідейно-політичній орієнтації віруючих. Додаткові й добровільні молитви. Піст, правила його дотримання, визначення його строків і часу доби. Обов’язкова милостиня, її соціальна сутність, розмір і порядок збору. Садака як доброхітна милостиня. Егалітаристські тенденції в ісламі. Паломництво, його строки, обряди й звичаї. Ритуали хаджжу як “амальгама пережитків язичництва й нової обрядовості” (А. Масі). Культ Кааби і його корінь. Умра — мале паломництво.

Мусульманські свята. Два основних мусульманських свята: велике свято жертвопринесення (ід аль-адха; Курбан-байрам) і свято розговин (ід аль-фитр; Ураза-байрам та ін.) як нерозривна частина обрядів паломництва й посту. П’ятниця (йаум аль-джум’а) — день суспільної молитви. Маулід ан-набій — свято народження пророка Мухаммеда, історія його появи. Лайлат аль-кадар — ніч дарування Мухаммеду першого одкровення. Лайлат аль-ісра’ ва-ль-ми’радж (ніч подорожі й вознесення) — чудесна подорож Мухаммеда з Мекки в Єрусалим і його вознесення до небесного престолу Аллаха. Суперечливі трактування легенди про піднесення Мухаммеда на небо в мусульманському богослов’ї. Обряди, що супроводжують мусульманські свята. Мусульманські обряди, пов’язані із сімейно-шлюбними взаєминами й життєвим циклом (народження дитини, обрізання, весілля, похорон тощо). Заборони в ісламі: харчові, алкоголю, азартних ігор, зображень людини й тварин, лишку (позичкового відсотка) тощо.

Культово-обрядові центри ісламу. Мечеть (масджид; джами’) — багатофункціональний релігійно-культурний і просвітительський центр. Формування основних елементів мечеті і їхнє призначення (мінарет, михраб, минбар, місце для ритуальних омовінь). Поліформність традицій мусульманської архітектури. Медресе, їхні функції й програми навчання. Система передання знань у мусульманському світі. Вақфи як основне джерело існування культових установ.

Література [21; 23; 31]

Тема 10. Основні напрями в ісламі: фундаментальний; розкол ісламу (VII – VIII ст.)

Іслам як знаряддя політичного протистояння в халіфаті. Халіфат у період правління Османа (644–656 рр.). Піднесення Омейядів. Формування ши'а – політичного угруповання прихильників Алі ібн Аби Таліба. Аргументація на користь Алі як претендента на верховну владу – його спорідненість із засновником ісламу. Загибель Османа (656 р.) і проголошення халіфом Алі, його боротьба з Омейядами. Битва під Сиффине (657 р.) і виокремлення харіджитів із шийтського середовища. Протистояння шийтів і харіджитів. Алі – “ідеальний імідж” героя ісламу і реальність. Убивство Алі (661 р.). Різні погляди про виникнення ши'ї як “релігійно-політичної партії” прихильників Алі. Антиомейядська опозиція. Відмова Хасану від халіфату (661 р.) і вбивство Хусайна (680 р.).

Сутність і причини фундаментального розколу ісламу, основні напрями його послідовників: суніти, шийти, харіджити. Виникнення течії сунітів, шийтів, харіджитів обумовлений політичними мотивами й боротьбою за владу в мусульманській громаді. Історичне значення фундаментального розколу ісламу для долі арабо-мусульманського світу.

Література [18; 21–24]

Тема 11. Сунізм. Сунітське передання про державу й владу в ісламі

Сунізм – один із найпотужніших напрямів в ісламі: основні формальні ознаки приналежності до сунітського ісламу. Оформлення сунізму вслід за шиїзмом; негативна реакція на його становлення. Відсутність чіткого значення наповнення терміна “сунізм”, його значення при протистоянні до інших напрямів в ісламі. Множинність спільного в сунізмі й шиїзмі. Фактори, що обумовлюють інтенсифікацію сунітсько-шийтських протиріч. “Гомогенність” сунізму: відсутність у ньому особливих “сект”.

Проблема влади в ранньому ісламі, історичні джерела. Нерозривність ісламу й політики від часу зародження мусульманської релігії. “Мединська конституція” (дустур Мадина), особливості документа (регламентація відносин між племенами, які прийняли іслам і об'єдналися в надродову громаду на основі релігії) і його значення для аналізу концепції влади в ранньому ісламі. “Мединська конститу-

ція” і практика громади-держави Мухаммеда. Зародження передумов реального поділу влади на світську й сакральну одночасно із ідеалом їх злиття і єдності. Проблема верховної влади в Корані (вища влада — прерогатива Аллаха; функція Мухаммеда — контроль за точним виконанням волі Аллаха на землі). Відсутність у Корані й Суні точних вказівок щодо форм державного устрою й механізмів регулювання діяльності мусульманської держави. Поняття “халіф” (халіфа) і “халіфат” (халіфат). Халіф й імам. Обрання чотирьох “праведних” халіфів. Відтворення практики родового суспільства при обранні племінного вождя. Джерело права на халіфат — суверенітет громади мусульман, представленою групою сподвижників Мухаммеда. Халіфська влада при Омейядах, практика передання влади. Характер халіфату при Аббасидах (теоретично — виборний, практично — спадкоємний).

Теорія халіфату в працях сунітських правознавців. “Аль-Ахкам ас-Султанійя” Алі Аль-Маварді (приблизно 1058 р.) і його політико-юридична теорія як основа сунітської концепції імамату-халіфату. Курайшитське походження — одна із умов вибору правителя. Виборність глави громади на підставі згоди громади або призначення попереднім імамом спадкоємця за наявності санкції громади (істихляф, або вилайят аль-’ахд). Обов’язки халіфа і його взаємини з мусульманською громадою. Критерії справедливості правителя й можливості його усунення. Погляди Абд ар-Рахмана ібн Халдуна (1332–1406 рр.) на державу і його роль у житті мусульманського суспільства.

Відсутність зв’язку теократичної моделі влади в шаріаті з дійсністю. Розпад халіфату Аббасидів. Халіфат при Османах. Ліквідація інституту халіфату. Сунітська теорія держави в сучасному мусульманському світі.

Література [14–22]

Змістовий модуль II. Основні течії ісламу

Тема 12. Рух харіджитів (хаварідж) і його духовно-політичні особливості

Харіджизм — найбільш раннє в історії ісламу релігійно-політичне угруповання. Політичне підґрунтя виникнення руху харіджитів і його початкова фаза. Підпільно-терористична боротьба харіджитів з Алі й Омейядами. Соціальна база й ареали поширення харіджитського руху.

Внесок харіджитів у розроблення догматичних питань, пов'язаних з теорією влади в ісламі, їхня роль як ініціаторів богословської суперечки про гріховність і суверенітет громади. Визнання “невіруючим” того, хто здійснив тяжкий гріх. Концепція імамату-халіфату в харіджитській інтерпретації. Позиції “родової” демократії, общинний характер верховної влади. Безумовна виборність глави мусульманської громади незважаючи на його походження, соціальний статус й етнічну приналежність. Питання про співвідношення релігійної совісті й політичної діяльності: головні вимоги до претендента на владу. Халіф як головна уповноважена особа громади й військовий поводитир, його права й обов'язки. Можливість одночасного існування кількох громад із правом обрання і звільнення свого керівника.

Харіджити як носії радикальних політичних настроїв і виразники зрівняльних тенденцій у соціальній сфері. Максималістський підхід харіджитів до віри (непримиренна боротьба за “чистоту” ісламу й суворе дотримання обрядовості), їхня фанатична нетерпимість до політичних і релігійних супротивників, до інакомислячих мусульман. Розкол харіджитів і виокремлення угруповань-супротивників (друга половина VII ст.). Азракити, ібадити, суфрити: соціальна база, ідейні розбіжності, політична активність. Виступ харіджитів проти халіфської влади. Ослаблення харіджитського руху в IX — X ст., його причини.

Література [14; 16; 17; 19]

Тема 13. Еволюція шіїтського напрямку в ісламі: догматика і ритуал

Ранньошіїтський рух (друга половина VII — початок VIII ст.) і передумови зародження численних догматичних шкіл і “сект” шіїзму. Невдача внутрішнього курсу Алі, розбіжності всередині алідського роду й відсутність власного ідейного джерела. Історична роль шіїтської громади у VIII ст.: участь шіїтів у “аббасидській революції”; їхнє розмежування з ранніми Аббасидами. Розкол серед шіїтів на “помірних” і “крайніх”. Конфлікт у визначенні релігійно-політичного лідерства як основи диференціації шіїзму. Алідсько-аббасидські взаємини. Боротьба шіїтів за повернення влади нащадкам Алі. Успіхи шіїтів на політичному ґрунті. Шіїтські державні утворення в IX — XI ст. Позиції шіїзму й шіїтські громади в епоху середньовіччя, нового часу, в сучасному світі.

Культ мучеництва Алі й Хусайна як каталізатор перетворення шиїзму в релігійну течію. Становлення доктринального комплексу шиїтів. Інтенсивна розробка шиїтської концепції влади й держави у VIII ст. Множинність полемічних проалідських праць, що обґрунтовували право “сімейства Пророка” в особі Алі і його нащадків на верховенство в мусульманській громаді. Формулювання основних положень шиїтської доктрини влади (початок X ст.), наступний процес кодифікації шиїтської догматики, поглиблення її філософського обґрунтування.

“Серцевина” шиїтського релігійного навчання — доктрина верховної влади (імамат), її теолого-філософська інтерпретація. “Божественна” природа влади й спадкоємний принцип її передачі, заснований на спорідненості із Пророком. Імами з роду Алі як єдино законні й повноважні представники Аллаха на землі. Імамат як продовження пророцтв. Непогрішність імамів, авторитет їхнього вчення і необхідність беззастережної покори їм. Імамат як важлива космічна сила, еманация предвічного божественного світла. Імами як власники таємного сакрального знання. Широка амплітуда інтерпретації доктрини імамату в шиїзмі. Віра шиїтів помірною напрямом в “імама цього часу”. Пряме обожнювання Алі і його нащадків у середовищі “крайніх” шиїтів. Три форми обожнювання: зухур (“прояв”); іттихад (“єднання”) хулюль (“втілення”). Завершення розробки вчення про імамат після фізичного припинення визнаного ряду імамів. Теорія зупинки, переривання імамату, вчення про “схованого імама”. Месіанські ідеї в шиїтському ісламі. Віра в з’яву “прихованого” імама, що поверне потоптані права боговибраному роду Алі й відновить на землі справедливість. Шиїтські релігійні авторитети як посередники між імамом і громадою в період очікування пришествя махди.

Шиїтське глумачення Корану (та’виль). Шиїтський священний переказ (ахбари), його зміст. Статус і авторитет муджтахіда. Подібне і відмінне в догматиці “помірних” шиїтів і сунітів. Принцип “розсудливого укривання своєї віри” (такійя). Інститут тимчасового шлюбу (мут’а, сига). Ідея величі страждань за віру: місце культу мучеництва в шиїзмі. Паломництво до святих місць шиїтів (Неджеф, Кербела, Мешхед, Кум та ін.). Ашура — жалоба за Хусайном і супровідні церемонії.

Література [24; 37; 43]

Тема 14. “Помірні” шиїти (зайдити й імамити)

Зайдити: етапи релігійно-політичної історії. Повстання онука Хусайна й правнука Алі — Зайда ібн Алі в Куфе (739–740 рр.) і створення зайдитської громади. Основна мета зайдитів — існування теократичної держави на чолі з імамом із роду Алі. Поширення зайдитського вчення й утворення зайдитських держав у Північній Африці, Табаристані і Ємені (з VIII ст.).

Формування доктрини імамату в зайдитській інтерпретації. Вибірний характер імамату (після смерті Зайда в 740 р.). Можливість обрання імамом кожного з роду Алі (хасаніда або хусайніда). Вимоги зайдитів до імама. Вирішальна умова визнання права на імамат — здатність претендента виступити зі зброєю в руках проти несправедливого правителя. Неприпустимість імамату “перевершеного” (мафдуть) при існуванні імамату “гідного” (фадиль). Заперечення божественної сутності імамів і їхньої непогрішності. Визнання можливості тимчасового існування імамату без імама. Допустимість існування кількох імамів одночасно в різних мусульманських країнах, якщо зв'язок між ними ускладнений. Невизнання вчення про “прихованого імама”. Спільне і відмінне у зайдитській, імамитській і сунітській догматиці.

Переважає частина шиїтської громади — імамити (існа'ашарити — “дванадцятники”, “дюжинники”), основні етапи їхньої релігійно-політичної історії. Поняття про 12 “святих імамів”, зникнення останнього з них (IX ст.). Персоналії існа'ашаритських “сходів” імамів, їхня роль у шиїтському русі. Організаційне об'єднання імамів після “приховання” 12-го імама. Період “малого приховання” (аль-гайба ас-сагіра) (874–940 рр.). “Посланники” (сафири; інший термін: вакили — намісники, заступники) — посередники між “прихованим” імамом і громадою. Період “великого приховання” (аль-гайба аль-кабіра). Імамитське вчення про “прихованого імама”, його духовно-політичний потенціал. Ідея про “прихованого” імама — сполучна ланка між визнанням шиїтів-імамів про сакральний характер влади, про безперервне божественне керівництво безупинний з повсякденною практикою. Розробка й кодифікація імамитської догматики й права. Шиїтська династія Буїдів в Ірані й Іраку (X — XI ст.). Сефевидський період (XVI — XVIII ст.): торжество імамитського руху в Ірані.

Література [32–34]

Тема 15. “Крайні” шіїти, і їхня роль у середньовічній ісламській історії

Активний політичний прихильник Алі-Абдалла ібн Саба’ як предтеча “крайніх” шіїтів (середина VII ст.). Обожнювання Алі, судження про нього як про “спадкоємця духівниць” (Васі) Мухаммеда; заперечення смерті Алі й очікування його “повернення” (радж’а) як месії. Гулат (“який дотримується непомірних поглядів”) – численні угруповання й громади, які представляли “крайню” течію у шіїтському ісламі. Виокремлення гулат із шіїтського середовища. Відмінне у їхніх поглядах від вчення “помірних” шіїтів. Поява в середовищі “крайніх” шіїтів ідеї про надприродні характеристики імамів, “прихованого” імама, віри у його повернення до віруючих у ролі спасителя, про “пророчи” знання імамів, про переселення душ (танасух), зміну божественної думки (бада’). Різноманітність і еkleктичність поглядів “крайніх” шіїтів, адаптація їхніх ідей до ідей “помірних” шіїтів. Злет активності “крайніх” шіїтів у період нестабільності й династичних криз у халіфаті (VIII ст.). Ставлення сунітів до “крайніх” шіїтів.

Кайсаніти – “крайні” шіїтські громади, які визнавали імамат Мухаммеда ібн Аль-Ханафії, сина Алі від рабині із племені бану ханіфа, як спадкоємця сили пророцтва від Мухаммеда через Алі – володаря таємних знань. Функція помсти за “невинно вбитого” Хусайна. Повстання в Куфе під проводом Аль-Мухтара (686 р.). Смерть Мухаммеда ібн Аль-Хана-Фіїї (700 р.); виникнення різних “підсект” і напрямів: “щирі” кайсаніти, або мухтарити; хашимити; байяніти; ризамити, або аббасидські шіїти. Шіїтські угруповання, що постали з кайсанітського шіїзму, повстання Абу Мусліма й Аль-Муканни. Подальше дроблення кайсанітів. Доктрини кайсанітів і їхній вплив на догматичне вчення шіїтського ісламу. Припинення існування громади кайсанітів (середина IX ст.).

Література [32–34]

ТЕМИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

1. Коран і кораністика.
2. Історія виникнення Корану.
3. Халіфат.
4. Культурно-обрядові приписи ісламу.
5. Друзи.
6. Мусульманське право.

7. Суна і її роль у розвитку ісламського духовного комплексу (хадиси й хадисознавство).
8. Іслам (загальні положення).
9. Джерела виникнення ісламу.
10. Історико-культурні передумови виникнення ісламу.
11. Виникнення ісламу.
12. Епоха великих арабських завоювань.
13. Іслам єдиний.
14. Іслам регіональний.
15. Проблема походження раннього ісламу.
16. Проблеми генезису раннього ісламу у світовій історіографії.
17. Основні положення мусульманської догматики.
18. Основні напрями в ісламі.
19. Фундаментальний розкол ісламу (VII – VIII ст.)
20. Сунізм.
21. Сунітські подання про державу й владу в ісламі.
22. Рух харіджитів (хаварідж) і його духовно-політичні особливості.
23. Еволюція шиїтського напрямку в ісламі: догматика і ритуал.
24. “Помірні” шиїти (зайдити й імамити.)
25. “Крайні” шиїти і їхня роль у середньовічній ісламській історії.
26. Ісмаїліти в історії мусульманства.
27. Сунітське богослов'я у середні віки.
28. Еволюція мусульманської теолого-філософської думки.
29. Містико-аскетичний напрям в ісламі — суфізм (тасаввуф).
30. Суфійські інститути і культ святих в ісламі.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Іслам.
2. Загальні положення.
3. Джерела виникнення ісламу.
4. Причини виникнення ісламу.
5. Релігійна ситуація до ісламу.
6. Мухаммед — пророк ісламу.
7. Основні віхи біографії Мухаммеда.
8. Роль Мухаммеда в розповсюдженні ісламу.
9. Історичні передумови виникнення ісламу.
10. Культурні передумови виникнення ісламу.
11. Виникнення ісламу.

12. Поняття “джихаду”.
13. Епоха великих арабських завоювань.
14. Ідея “всесвітньої місії” ісламу.
15. Халіфат.
16. Іслам єдиний.
17. Іслам регіональний.
18. Проблема походження раннього ісламу.
19. Проблема генезису раннього ісламу у світовій історіографії.
20. Коран.
21. Роль Корану в ісламському суспільстві.
22. Розвиток писемності.
23. Кораністика.
24. Розвиток кораністики.
25. Шаріат.
26. Роль шаріату в ісламському суспільстві.
27. Ісламський духовний комплекс.
28. Суна.
29. Роль Суни у розвитку ісламського духовного комплексу.
30. Мединська конституція.
31. Хадиси.
32. Хадисознавство.
33. Поняття мусульманської догматики.
34. Основні положення мусульманської догматики.
35. Культурно-обрядові приписи ісламу.
36. Основні напрями в ісламі.
37. Фундаментальний розкол ісламу (VII – VIII ст.)
38. Сунізм.
39. Основні поняття сунізму.
40. Роль сунізму в мусульманському суспільстві.
41. Сунітські подання про державу та владу в ісламі.
42. Рух харіджитів (хаварідж).
43. Духовно-політичні особливості руху харіджитів.
44. Шіїзм.
45. Основні поняття шіїзму.
46. Роль шіїзму в мусульманському суспільстві.
47. Еволюція шіїтського напрямку в ісламі.
48. Догматика й ритуал.
49. “Помірні” шіїти (зайдити й імамити).
50. “Крайні” шіїти.

51. Роль “крайніх” шіїтів у середньовічній ісламській історії.
52. Ісмаїліти в історії мусульманства.
53. Друзи.
54. Мусульманське право.
55. Роль мусульманського права.
56. Сунітське богослов'я у середні віки.
57. Еволюція мусульманської теолого-філософської думки.
58. Містико-аскетичний напрям в ісламі — суфізм (тасаввуф).
59. Суфійські інститути.
60. Культ святих в ісламі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. *Арабская* средневековая культура и литература. — М., 1978.
2. *Бартольд В. В.* Сочинения: В 6 т. — Работы по истории ислама и арабского халифата. — М., 1966.
3. *Беляев Е. А.* Арабы, ислам и арабский халифат в раннее средневековье. — М., 1966.
4. *Беляев Е. А.* Мусульманское сектантство (исторические очерки). — М., 1957.
5. Бертельс А. Е. Насир-и Хосров и исмаилизм. — М., 1959.
6. Бертельс Е. Э. Избранные труды: В 3 т. — Суфизм и суфийская литература. — М., 1965.
7. *Большаков О. Г.* История халифата: 1 т. — Ислам в Аравии 570–633. — М., 1989; Т. 2. — Эпоха великих завоеваний 633–656. — М., 1993; Т. 3. — Между двух гражданских войн 656–696. — М., 1998.
8. *Босворт К. Э.* Мусульманские династии. Справочник по хронологии и генеалогии. — М., 1971.
9. *Ал-Газали, Абу Хамид.* Воскрешение наук о вере (Ихйа улум ад-дин). Избранные главы: Пер. с араб., исслед. и коммент. В. В. Наумкина. — М., 1980.
10. *Гольдциэр И.* Лекции об исламе. — СПб., 1912.
11. *Гольдциэр И.* Культ святых в исламе. — М., 1938.
12. *Гольдциэр И.* Ислам. — СПб., 1911.
13. *Грязневич П. А.* Развитие исторического сознания арабов (VI–VIII вв.): Очерки истории арабской культуры V–XV в в. — М., 1982.
14. *Грюнебаум, фон Г. Э.* Классический ислам. Очерки истории (632–1258). — М., 1986.

15. *Грюнебаум, фон Г. Э.* Основные черты арабо-мусульманской культуры. — М., 1981.
16. *Еремеев Д. Е.* Ислам: образ жизни и стиль мышления. — М., 1990.
17. *Ермаков Д. В.* Хадисы и хадисная литература / Ислам, Историографические очерки. Под ред. С. М. Прозорова. — М., 1991.
18. *Ибн ал-Араби.* Мекканские откровения (ал-Футухат ал-Маккийя) / Введение, пер. с араб., примеч. и библиография А. Д. Кынша. — СПб., 1995.
19. *Ирвинг В.* Жизнь Магомета с изложением его учения, заключающегося в Коране: Пер. с англ. — СПб., 1875; М., 1990.
20. *Ислам на территории бывшей Российской империи // Энциклопедический словарь.* — Вып. 1. — М., 1998.
21. *Ислам.* Религия, общество, государство. — М., 1984.
22. *Ислам: Энциклопедический словарь.* — М., 1991.
23. *Ал-Калби, Хишам ибн Мухаммад.* Книга об идолах (Китаб аласнам) / Пер. с араб., предисл. и примеч. Вл. В. Полосина. — М., 1984.
24. *Керимов Г. М.* Шариат и его социальная сущность. — М., 1978.
25. *Кирабаев Н. С.* Социальная философия мусульманского Востока. (Эпоха средневековья). — М., 1987.
26. *Климович Л. И.* Книга о Коране, его происхождении и мифологии. — М., 1986.
27. *Коран* / Пер. с араб. Г. С. Саблукова. — Казань, 1907.
28. *Коран* / Пер. и коммент. И. Ю. Крачковского. — М., 1963; М., 1986.
29. *Коран* / Пер. и коммент. М.-Н.О.Османова. — М., 1995.
30. *Кныш А. Д.* Суфизм, Ислам. Историографические очерки. — М., 1991.
31. *Крывелев И. А.* История религий: В 2 т. — М., 1988.
32. *Крымский А. Е.* История арабов и арабской литературы, светской и духовной (Корана, фикха, сунны и пр.). — Ч. 2. — М., 1912.
33. *Крымский А. Е.* История мусульманства. Самостоятельные очерки, обработки и дополненные переводы из Дози и Гольдциэра А. Крымского. — Ч. 1–2. — М., 1904; Ч. 3. — М., 1912.
34. *Крымский А. Е.* Лекции по Корану. — М., 1902.
35. *Крымский А. Е.* Очерки развития суфизма до конца III в.х. // Труды восточной комиссии Императорского Московского археологического общества. — Т. 2. — М., 1895.
36. *Аль-Маргинани. Ал-Хидайя.* — Т. 1–4. — Ташкент, 1893.

37. *Массе А.* Ислам. Очерки истории: Пер. с франц. — 3-е изд. — М., 1982.
38. *Машанов М.* Очерки быта арабов в эпоху Мухаммада как введение к изучению ислама. — Казань, 1885.
39. *Медников Н. А.* Палестина от завоевания ее арабами до крестовых походов по арабским источникам. — СПб., 1903.
40. *Мец А.* Мусульманский ренессанс: Пер. с нем. — М., 1966.
41. *Мусульманский мир 950–1150.* — М., 1981.
42. *Мусульманское право (структура и основные институты).* — М., 1984.
43. *Мюллер А.* История ислама с основания до новейших времен: В 4 т.: Пер. с нем. — Т. 1–3. — СПб., 1895–1896.
44. *Ан-Наубахти, ал-Хасан ибн Муса.* Шиитские секты / Пер. с араб., исслед. и коммент. С. М. Прозорова. — М., 1973.
45. *Негря Л. В.* Общественный строй Северной и Центральной Аравии в V–VII вв. — М., 1981.
46. *Основы религиоведения* / Под ред. И. Н. Яблокова. — М., 1998.
47. *Панова В. Ф., Вахтин Ю. Б.* Жизнь Мухаммада. — М., 1990.
48. *Петрушевский И. П.* Ислам в Иране в VII–XV вв. (курс лекций). — Л., 1966.
49. *Пиотровский М. Б.* Мухаммад. Пророки, лжепророки, хаины // Ислам в истории народов Востока. — М., 1981.
50. *Пиотровский М. Б.* Южная Аравия в раннее средневековье. Становление средневекового общества. — М., 1985.
51. *Пиотровский М. Б.* Коранические сказания. — М., 1991.
52. *Проблемы арабской культуры.* — М., 1987.
53. *Прозоров С. М.* Шиитская доктрина верховной власти / Ислам в современной политике стран Востока (конец 70-х – начало 80-х годов XX в.). — М., 1986.
54. *Прозоров С. М.* Правовереие и заблуждение в раннем исламе. — Восток, 1991. — № 6.
55. *Резван Е. А.* Коран и коранистика: Ислам. Историографические очерки. — М., 1991.
56. *Роузентал Ф.* Торжество знания. Концепция знания в средневековом исламе: Пер. с англ. — М., 1978.
57. *Сагадеев А. В.* Восточный перипатетизм. — Нью-Йорк, 2000.
58. *Сагадеев А. В.* Классики арабо-мусульманской философии в переводах А. В. Сагадеева. — Т. 1–2. — Нью-Йорк, 2000.
59. *Садагдар М. И.* Основы мусульманского права. — М., 1968.

60. *Семенова Л. А.* Из истории Фатимидского Египта. Очерки и материалы. — М., 1974.
61. *Семенова Л. А.* Салах ад-Дин и мамлюки в Египте. — М., 1966.
62. *Средневековая арабская философия.* Проблемы и решения. — М., 1998.
63. *Соловьев В. С.* Магомет, его жизнь и религиозное учение / В. С. Соловьев. — Собрание сочинений: В 7 т. — СПб., (1892–1897).
64. *Строева Л. В.* Государство исмаилитов в Иране в XI–XIII вв. — М., 1978.
65. *Суфизм* в контексте мусульманской культуры. — М., 1989.
66. *Сюкияйнен Л. Р.* Мусульманское право. Вопросы теории и практики. — М., 1986.
67. *Тримингэм Дж. С.* Суфийские ордены в исламе: Пер. с англ. — М., 1989.
68. *Уотт У. М.* Влияние ислама на средневековую Европу: Пер. с англ. — М., 1976.
69. *Уотт У. М., Какия П.* Мусульманская Испания: Пер. с англ. — М., 1976.
70. *Фильштинский И. М.* История арабской литературы V — початку X в. — М., 1985.
71. *Фильштинский И. М.* История арабской литературы X–XVIII века. М., 1991.
72. *Фильштинский И. М.* История арабов и халифата (750–1517 гг.). — М., 1999.
73. *Фильштинский И. М., Шидфар Б. Я.* Очерки арабо-мусульманской культуры (VII – XII вв.). — М., 1971.
74. *Фролова Е. А.* Проблемы веры и знания в арабской философии. — М., 1983.
75. *Халидов А. Б.* Арабские рукописи и арабская рукописная традиция. — М., 1985.
76. *Хрестоматия* по исламу: Пер. с араб. — М., 1994.
77. *Шарль Р.* Мусульманское право. — М., 1959.
78. *Шах, Идрис.* Суфизм. — М., 1994.
79. *Аш-Шахрастани, Мухаммад ибн Абд ал-Карим.* Книга о религиях и сектах (Китаб ал-милал ва-н-нихал). — Ч. 1. Ислам / Пер. с араб., введ. и коммент. С. М. Прозорова. — М., 1984.
80. *Шиммель А.* Мир исламского мистицизма: Пер. с англ. — М., 1999.

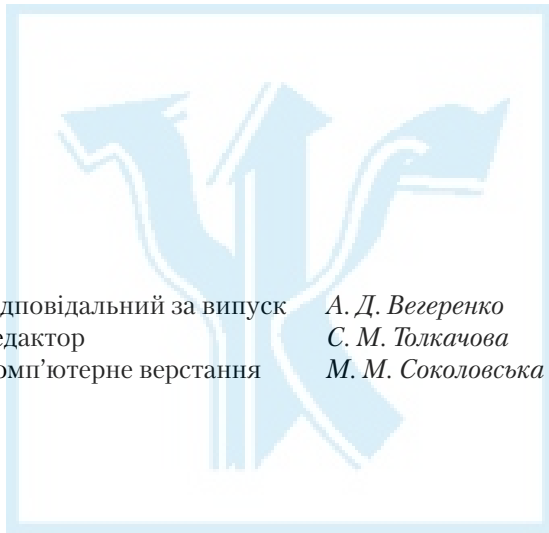
81. Шмидт А. Э. Очерки истории ислама как религии. — СПб., 1912.
82. Шмидт А. Э. Абд-ал-Ваххаб-аш-Ша'раний (973/1565 г.) и его книга разсыпанных жемчужин. — СПб., 1914.

Додаткова

1. Фильштинский И. М. История арабов и халифату (750—1517 г.). — М., 1999.
2. Фильштинский И. М., Шидфар Б. Я. Нариси арабо-мусульманської культури (VII—XII вв.). — М., 1971.
3. Фролова Е. А. Проблемы веры и знания в арабской философии. — М., 1983.
4. Халидов А. Б. Арабские рукописи и арабская рукописная традиция. — М., 1985.
5. Braumann M. M. The Spiritual Background of Early Islam. Studies in Ancient Arab Concepts. — Leiden, 1972.
6. Brice W. C. (ed.). The Historical Atlas of Islam. — Leiden, 1981.
7. The Cambridge History of Islam. Vol. 1A. — The Central Islamic Lands from Pre-Islamic Times to the First World War. — Cambridge, 1985; Vol. 2B. Islamic Society and Civilization. — Cambridge, 1986.
8. Chambert-Loir H.; Guillot C. (éd.). Le Culte des saints dans le monde musulman. — P., 1995.
9. The Encyclopaedia of Islam. 1st edn, Leiden, 1913 — 1942; 2nd edn, Leiden, 1960 —; CD-ROM edition, 9 vols. (A—S). — Leiden, 1999.
10. Esposito J. L. (ed.). The Oxford Encyclopaedia of the Modern Islamic World. 4 vols. — N.-Y., 1995.
11. Fakhry M. A History of Islamic Philosophy. — N.-Y., 1983.
12. Gibb H. A. R. Mohammedanism. — N.-Y., 1962.
13. Gibb H. A. R.; Kramers J. H. (eds.). Shorter Encyclopaedia of Islam. — Ithaca, 1974.
14. Gramlich R. Die schiitischen Derwischorden Persiens. T. 1—3. — Wiesbaden, 1965—1981.
15. Grunebaum, G. E. von. Muhammadan Festivals. — L., 1976.
16. Hodgson M. G. S. The Venture of Islam. Vol. 1. The Classical Age of Islam; Vol. 2. The Expansion of Islam in the Middle Periods; Vol. 3. The Gunpowder Empires and Modern Times. — Chicago, 1974.
17. Jong F., De; Radtke B. (eds.). Islamic Mysticism Contested. Thirteen Centuries of Controversies and Polemics. — Leiden, 1999.
18. Keddie N. R. (ed.). Scholars, Saints and Sufis. Muslim Religious Institutions in the Middle East since 1500. — Berkeley, 1972.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
Тематичний план дисципліни “Ісламознавство”	4
Зміст дисципліни “Ісламознавство”	5
Теми контрольних робіт.....	18
Питання для самоконтролю.....	19
Список літератури	21

Відповідальний за випуск	<i>А. Д. Вегеренко</i>
Редактор	<i>С. М. Толкачова</i>
Комп'ютерне верстання	<i>М. М. Соколовська</i>

МАУП

Зам. № ВКЦ-3146

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП